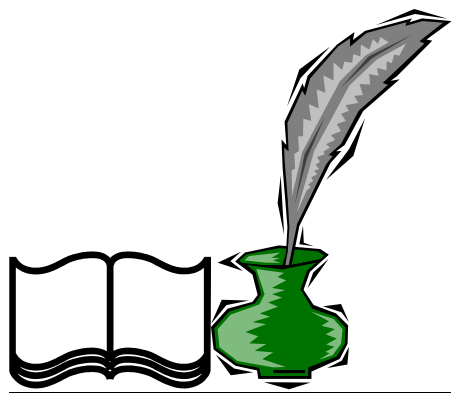

AIDA-VIDRI VAADANDUS

ENN MÄLGAND

Pildikesi Lauluisa noorepõlve aegadest

Tegelased

- **Aida-Vidri** ehk **Friedrich Reinhold** ehk **Vidri** –
15-24 aastane noormees
- **Isa Juhan** –
kingsepp, aidamees, mõisavalitseja
- **Kotlep Jankovits** –
teenija Kaarli mõisas
- **Friedrich Genge** –
vennastekoguduse vanem
- **Fabian Andressohn** –
õpingukaaslane Tallinna kreiskoolist
- **Friedrich Ignatius** –
Hageri kirikuõpetaja
- **Friedrich Robert Faehlmann** –
ülikoolikaaslane, arst ja keeleteadlane

I

(Vähese mööbliga tuba. Aida-Vidri seisab ahjusuu ees, käes paberileht. Näha, et ta on sügavalt mõtteis. Aeglaselt pöördub ta vaatajate poole.)

AIDA-VIDRI: Oli see köster Gööck seal Rakveres küll üks omamoodi vahva õpetajahärra, sain ikka alamasse klassi edasi... Kuigi see saksa keel läks alatihtu suus sõlme... *(naerab)* Ja mis ta sellesse minu iseloomustusse oli kirjutanud! Seal seisis, et mu käitumine on kiiduväärne, et olen täpne ja hoolikas... *(tõsiselt)* Ei, noh... Paber kannatab kõike. Aga kas see pole Aida-Vidri jaoks liiga suureks auks?

(On kuulda koputamist uksele. Sisse astub Kotlep.)

KOTLEP: No tere, tere, mu sõber! Vaatasin, et sind väljas näha ei ole... Mõtlesin vaatama tulla. Igav sul siin kindlasti ei ole...

AIDA-VIDRI: Ei, igav mul siin Kaarlis pole kunagi olnud. *(paus)* Ainult et meeletu kiskus kurvaks. Isal ei tulnud sellest Aru kõrtsipidamisest midagi välja. Me kolime siit ära, Harjumaale Ohulepa mõisa. Isa saab seal aidameheks, aga võib-olla ka mõisavalitsejaks. Vennastekoguduse mehed lubavat seal ka aidata ja elu korraldada...

KOTLEP: Või nii! Lähed siit siis ära... Nojah, üks kümme rubla õppemaksu ja see saksa keel... Jah, koolijuhatajal Gööckil pole kooli õieti ollagi, aga näe, tähtsaks teeb enese... *(elavnedes)* Aga kuule, see Ohulepa või mis ta oli, on ju Tallinnale ligidal, mine tea, kuidas su elu seal minema hakkab, äkki jõuad veel sinnagi – ma mõtlen ikka õppimist. Sul see pea lahtine, saad ka saksa keele ükskord selgeks päriselt. Ega see Rakvere köstrikskool olnud ju mingi tugev kool, Gööck pidas ju kooliõpetaja töö kõrvalt ka köstriametit... *(paus)* Mine tea, saad seal ka oma Aida-Vidri nimest ehk lahti, kasvad vanemaks...

AIDA-VIDRI: Ära, Kotlep, seda Rakvere kooli süüdistada. Hea, et selline negi on vaesema rahva tarvis olemas. Saksa keel on ju ka vajalik, kuigi see pole meie maarahva keel. Aga kui edasi tahad õppida, pead ka selle sakste keele selgeks saama...

KOTLEP: Aga, Vidri, on sul seal kaugel ka midagi vaadata, on seal ka mõni inimene, kellega juttu ajada või niisama kuulata? Siin, Virumaal, on ju palju säärast, mis inimese mõtteid virgutab. Rahva seas liigub ju igasuguseid imelisi jutte... Ja need tunnid Lepna palvemajas, ega needki ju kasutult läinud. *(paus)* Ja pea ikka meeles meie rännakuid sinna Neeruti kanti... Ja neid Hiiu aetud künnivagusid, ka neid ära unusta, Vidri.

AIDA-VIDRI: Miks ma siis meeles ei pea! Usud sa seda, et need laulud, mis reheajal ja heinateol lauldud, jäävad ikka püsima?

KOTLEP: Usun, usun ikka! Olen siin kaua härrasid teeninud ja näinud mõndagi, rohkem ikka tuimi hingesid, ilma naeratuse ja kaastundeta... Ka sina, Vidri, võid vahel kurb olla, aga ma olen märganud, et selle kurbduse taga liigub su mõte, mis on headuse usku...

AIDA-VIDRI: Alati ei ole see nõnda, Kotlep. Kui ma mõtlen oma vanemate peale, kes on küll usklikud ja orjapõlve näinud, oskavad nad ometigi selle ilma imelisi asju seletada... Mõtlen ka sellele, kustkohast on tulnud need vaesed laulud, mida mu ema ahjupaistel on laulnud...

KOTLEP: *(õpetavalt)* Egas need laulud ole sakste sepistatud või kaugetest maadest hangitud, need ikka meie oma rahva tegu. Sa kuula, kui rehte pekstakse või linu rabatakse, sa kuula, kui hulk rahvast on koos, igaühel on midagist öelda... On ka muidugi roppust, aga, noh... *(lööb käega)* eks seda pea ka olema.

AIDA-VIDRI: Ma imestan, et siin Virumaal on nõnda paljude aastate jooksul rahvas laulnud ja lugusid ette kandnud... Olevat siinpool isegi keegi Rootsi Rüütli nimega mees käinud rahvast lauluga lõbustamas...

KOTLEP: Oli, oli selline mees, kerjas ja laulis, laulis ja kerjas... Kui paljudest teda veel mäletatakse, see on iseasi.

AIDA-VIDRI: Laulud ei seisa meeles, laule on vaja üles märkida. Seda on väga vähe tehtud meie maadel. *(paus)* Aga vaja oleks...

KOTLEP: Kirikhärra Knüpffer on ju seda teinud, et lugusid üles kirjutab. Küll ta ise paneb ka midagist juurde või seab paremaks. Need Hundiniidu, Neeruti, Kalevipoja laulud – need ju on olemas... Vägimees Kalev on meie maadel suuri tegusid teinud... Oleme ju isegi noid künnivagusid käinud vaatamas.

AIDA-VIDRI: Sina, Kotlep, tead paljusid asju. Aga ma mõtlen ikka, et need kuuldud laulud tuleb üles täheldada. Siis ei kao nad kuhugi. *(Vaikus. Vidri kohendab ahjus tuld. Võtab laualt raamatu pihku, aga paneb selle siis sinna tagasi.)*

AIDA-VIDRI: Kotlep, sa oled olnud mu sõber ja jutukaaslane. Tahan, et sa mind ei unustaks, kui ma siit laia ilma ära lähen. *(paus)* Ma kingin sulle lahkuminemise puhuks ühe raamatu. Selles on laulud sees, mis Kadrina kirikhärra ja minu ristiisa Knüpffer on rahva suust kogunud. Sina kui laulumees suudad nendele ka lauluviisid teha. *(ulatab raamatu Kotlepale)* Aga nüüd pean ma minema, ema on mõisatoas tegevuses, pean teda aitama. Huvasti, Kotlep.

KOTLEP: *(seisatab üllatunult)* Ma tänan sind väga, mu noor sõber. On ikka hea meel, et sellise noore seltsikaaslase siin endale sain. Huvasti! Ole tubli poiss!

(Kotlep väljub samuti. Vaikne muusika valjeneb, kestes mõne viivu, siis saabub tuppa hämarus .)

II

(Tuba Ohulepa mõisavalitseja majakeses. Paar tooli, laud, kapp, pilt seinal. Tuppa astuvad isa Juhan ja Vidri, jäävad keset tuba seisma.)

ISA JUHAN: Nõndaks. *(pahandavalt)* Et nad seal Tallinna linnas ei ela sugugi hästi, seda nägin ma oma silmaga, kui sind poeselliks käisin kauplemas. Aga et sa poolt aastatki seal vastu ei pidanud, see on küll pahaste...

VIDRI: Aga, isa, kas see on kellegi amet, kui pead igale sisseastujale aina suu sisse vahtima ja ootama, mida see lugupeetud härra küsida suvatseb? Ja see rehkendamine, ringijooksmine! Küll see väsitab. Õhtul polnud mingit tahtmist mereranda minna, et seal veidi istuda ja kaugele veele vaadata...

ISA JUHAN: Merd hakkad siis vaatama, kui mingi amet ära õpitud. Muidu läheb kõik lõrri nagu see minu kõrtsipidamine... Iga töö jaoks on vaja indu ja huvi ja hakkamist. Pea see meeles.

VIDRI: *(elavnedes)* Just, just! Indu ja hakkamist on vaja. *(paus)* Kui ma Kotlepaga Neerutis käisin ja tema lugusid kuulasin, siis oli mul nii suur tahtmine hakata järve veele kõike üles kirjutama...

ISA JUHAN: No mis sa nüüd räägid – järve veele keegi midagist siis kirjutab. *(tõsinedes)* Ma ju tean, sind huvitavad raamatud, laulud, vanad jutud... Aga kõik see ei anna leiba lauale... Sa jääd nälga.

(Järsk koputus uksele.)

JUHAN: Sisse!

(Tuppa astub vennastekoguduse hooldaja Genge.)

GENGE: Tere siitpere! Tulin, et rääkida teile ära ühe uudise... kui teil muidugi selleks kannatust on. Pealegi olid sina, Juhan, kunagi rääkinud, et poeg tahtvat edasi kooli minna või sedasi...

(Kogub ennast, jutt läheb ametlikumaks.)

Asi on seesugune, et kubermangu avalike õppeasutuste direktoril parun Stackelbergil on küpsemas kõva plaan – loovutada maatükk oma Kruuda karjamõisa küljest ja rajada sinna rahvakoolide õpetajate seminar. Aga kõigepealt on vaja välja õpetada õpetajad tulevase seminari tarvis. Eestimaa kubermangu koolidirektor Christoph von Stackelberg on teinud meile ülesandeks leida kolm väärilist noorhärrat suunamiseks loodavasse seminari. Me oleme siin vennastekoguga ringi vaadanud ja arvesse võttes ka, Juhan, sinu soovi, teinud otsuse, et võiksime võtta vastu ühena kolmest sinu poja Friedrich Reinholdi kui õpetajakandidaadi. *(paus)* Et poiss viibib siin, saame ehk kohe kauba ära teha, mis?

(Vaikus. Isa ja poeg vahetavad pilke.)

Kuulsime ka, et noorel mehel ei olevat see kaupmeheks õppimine seal von Huseni äris sobinud...

JUHAN: See ei ole tema amet... *(paus)* Aga seda kooliasja võime kaaluda. Ole meheks, Genge, et sellise sõnumi siia majja tõid. Aga kõik see on väga tõsine samm, peab ka mõtlema...

GENGE: *(elavnedes)* Tingimused õppimisel on head. Õpilased saavad toa Tallinna kreiskoolis, nad võetakse kostile. See kõik saab olema direktor Stackelbergi majas Niguliste uulitsas.

JUHAN: Genge, sa üllatasid meid päris tõsiselt... *(paus)* See on nii ootamatu, et ma kohe ei tea... Mis sina, Vidri, sellest arvad?

VIDRI: Kui mind sinna ikka vastu võetakse... Õpetajaks olen nõus minema õppima.

JUHAN: Sinu tahtmine peab olema kindel. Muidu ei saa sa seal hakkama.

GENGE: Küll ta hakkama saab. *(paus)* Aga seda tahan ma küll ütelda, et seal linnakoolis valitsevad teistmoodi kombed ja nõudmised kui siin Ohulepal... Direktor Stackelberg on väga mees, temas on täielikult valitsemas pietistlikud ideaalid – see tähendab inimese sisemist eneseharimist, valmisolekut igal hetkel Jumala poole pöördumiseks... Direktorihärra on väga jumalakartlik mees, seda tuleb teada, mu poiss.

(Friedrich Reinhold seisab vaikides, pea norus, Genget aeg-ajalt atkulmuuurides.)

JUHAN: Kes on need teised õpilased, kes kreiskoolis õpetajaametit õppima hakkavad?

GENGE: Teiseks õpetajakandidaadiks on Tallinna linna noormees Fabian Andressohn. Kolmandat kandidaati alles otsitakse... Nii et kas hakkame siis peale? *(naerab)* Järgmise aasta jaanuaris algab õppetegevus. Selleks ajaks jõuab Saksamaalt kohale ka eriõpetaja Jacob Ulric. Tema ala on pedagoogiline ettevalmistus. Niipalju, kui mina tean, on ta tubli ja suutlik õpetaja. *(Friedrich Reinholdi poole pöördudes)* Ole tubli mees. Selle rahva hulgas on veel vähe, väga vähe neid, kes on mõne teaduse või ameti ära õppinud. Sina pead saama hea hariduse, sinust võib veel tulla *(rõhutades)* Suur Mees!

(Isa Juhan ja Vidri vaatavad teineteisele korraks otsa, siis jäävad mõlemad nagu midagi veel Gengelt ootama. Vaikus. Vaikne muusika, mis üha valjeneb. Viiluhelid. Hämardub.)

III

(Õpilaskorter Tallinna kreiskoolis. Friedrich Reinhold istub küünlavalgel laua taga, pea kummargil raamatus. Siseneb õpingukaaslane Fabian.)

FABIAN: *(ärevalt)* Ei ole nende müüride vahel rahu ega midagist!

Friedrich Reinhold: *(pead raamatu kohalt kergitades)* Noo, mis siis lahti on? Kas jäid vanahärrale pihku või?

FABIAN: Mis see vanahärra nii väga... Aga kogu see õhkkond on siin selline... koilõhnaline. Sa mõtle vaid, kuidas praostihärra Holtz on võtnud nõuks käia kahel päeval Keilast Tallinnasse, et meile sünipärast emakeelt hakata õpetama! Kui ta meile tolle Stahli grammatika ükskord pähe taob, kas meist saavad siis ka haritud inimesed? *(paus)* Otto Holtzi keeleasjad on ju Hupeli tasemel. Holtz painutab meie emakeele ju saksa keele sabarakuks, millel ei saa olemagi mingit iseseisvust. Kui kirjutad kirjandis midagi rahvalikus laadis, tõmbab vana Holtz selle kohe maha. Ütle, Vidri, kas meist ikka tulevad need õiged eesti koolmeistrid?

FRIEDRICH REINHOLD: *(arutlevalt)* Ega vist tule küll... Küla-koolmeister, aga selleks me peame ju saama, peab oskama ju oma rahva keelt, seda sama keelt, mis alles suures osas on väetike ja vaevaline. *(paus)* Ja seda arvan mina ka, et oma emakeelt peab iga inimene kalliks pidama. Tuimad grammatikareeglid ei tohi hävitada huvi keele ilu vastu. *(paus)* Küll see Holtz alles noomis, kui ma tema antud dialoogi asemel paar salmi Schilleri "Röövlitest" olin maakeeli ümber pannud... Oh seda vanamehe käristamist ja ohkimist!

FABIAN: Mis ta sulle siis ütles?

FRIEDRICH REINHOLD: Kärkis, et sedasorti paganlike raamatute lugemine ühele tulevasele kooliõpetajale ei kõlbavat! *(paus)*

Aga, Fabian, seda tahan ma ka ütelda, et me peame rohkem tundma saama ilmalist elu. Kas või neid külarahva laule ja salme peame meeles pidama. Veel parem aga, kui me neid üles saame täheldada. Siis ei kao nad enam kuhugi. Ma olen selle asjaga juba algust teinud ja loodan õpetajaametis jätkata ja endale ka abilisi otsida.

FABIAN: Mina olen linnast, siit pole midagi üles tähendada, siin ei räägitagi maa keelt. Sina lähed Ohulepale, ümberringi on teomehed ja naised, sina kuuled nende keelt. Seal on sul ju ka suur sõber ja rahvamees, mis ta nimi oligi?..

FRIEDRICH REINHOLD: Jakob nimi... Jakob Fischer, kutsutakse Toa-Jaagupiks.

FABIAN: Noh, see (*rõhutades*) Toa-Jaagup õpetabki sulle kõiksuguseid vigureid, mida ta sakste teenistuses ära on õppinud. Mängib sulle viiulit ja ajab lorijuttu, eks ju?

FRIEDRICH REINHOLD: (*murelikul*) Aga Jaagup armastab ka viinaköögis käia... Sellepärast mu vanemad, kes on ju nõnda vagmaeelsed, ei salli heasti, et ma Jaagupiga sõbrustan. Aga mulle ta meeldib. Ta tuletab natuke meelde mõisateener Kotlepit seal Rakvere külje all Kaarli mõisas, kus meie pere üksvahe elas. Kotlep, kes oli veel noor mees, õpetas ja seletas kõike. Eriti on meeles meie ühised retked Neeruti maile...

FABIAN: Minul pole selliseid sõpru kunagi olnud. Toompea kõrtsmiku Johansonini pojaga olen juttu ajanud...(*paus*) Aga nüüd ma pean küll minema, Ulric juba ootab mind tundi... (*ära*)

FRIEDRICH REINHOLD

(*Vaatab aknast kaugusse, pöördub siis vaatajate poole ning loeb vaikselt, kuid kindlal häälel.*):

*Noored mehed, hellad vennad,
pange ratsud rakkesse,
kõrvid karunahkadesse,
hallid hõbehelmestesse,
sõerasilmad sõrmustesse!*

Laulik peab minusta saama!

(*Vaikne muusika, mis vähehaaval valjeneb. Hämardub.*)

IV

(*Hageri pastori juures kirikumõisas. Tagasihoidlik tuba, riiulil mõned raamatud. Pühapilt seinal. Pastor Michael Ignatius seisab raamaturiuli ees ja lehitseb raamatut. Koputus uksele.*)

IGNATIUS: Sisse!

(*Tuppa astub Friedrich Reinhold, mapp kaenla all.*)

FRIEDRICH REINHOLD: Tere, härra pastor!

IGNATIUS: Vaata aga vaata, linnamees ka kodumail käimas... Mis siis ka muret?

FRIEDRICH REINHOLD: Suuremat muret ei ole... Kui vast see kevadine leerimine seisab ees...

IGNATIUS: Noh, sellega saame ju hakkama. Oled tarkust juurde saanud... Tulevase koolmeistri leerimine on siin Hageri mail isegi väike sündmus... Kui paljudest meil siin seda koolitatud rahvast üleüldse ongi...

FRIEDRICH REINHOLD: Mind, härra pastor, teeb murelikuks see, et too kuulus koolmeistri seminar jääb rahapuudusel Kruudale rajamata. Minu ettevalmistus sinna seminari astumiseks on siis esialgu lõppenud. Mul ei ole mingit tahtmist jääda pikemalt ametisse

algkooliõpetaja kohal. Pealegi on tasuks selle eest vaid näljapalk.

IGNATIUS: (*paneb raamatu käest*) Mis on sul, kallis Friedrich Reinhold, siis mõtteis? Mille poole su hing ihkab? (*Pastor astub noormehe juurde ja uurib teda tähelepanelikult.*) Sa võiksid oma plaanidest ka mulle teada anda...

FRIEDRICH REINHOLD: (*ebalevalt*) Minul on juba mõnda aega kindel kavatsus astuda õppima Tartu ülikooli. (*paus*) Aga ma pean ennast selleks majanduslikult ette valmistama... Nagu te teate, mu vanemate elujärg ei võimalda ülikoolis õppimist. Läheksin, näiteks, Venemaale paariks aastaks koduõpetajaks mõnda rikkasse peresse. Mu kreiskooli kaaslane Andressohn on juba Moskvas heapalgisel koduõpetaja kohal... Ma tean, mu vanemad ja ka paruniproua Auguste on Venemaale mineku vastu...

IGNATIUS: (*umbusklikult*) Mida sa kavatsed Tartu ülikoolis siis studeerima hakata?

FRIEDRICH REINHOLD: (*kindlalt*) Tahan õppida arstiks.

IGNATIUS: (*kuivalt*) Arstiks? Inimeste tohterdajaks... Kes sulle selle mõtte andis? Või on see su enese soov?

FRIEDRICH REINHOLD: See on mu enese soov! Nojah, kui arvestada ka meie Ohulepa vana teenri Fischeri soovitusi, siis ... ma ei teagi päriselt...

IGNATIUS: See nõndanimetatud Toa-Jaagup on üks võllaroom, kääksutab alatasa seda viulit, ajab rumalat lora ja on ka minu teada kõva topsisõber...(*muirates*) Kui suur tohterdaja ta on, seda ma küll ei tea. Aga paistab, et ta on sulle selle tohtri õppimise kihu sisse süstinud, paistab nii olevat...

FRIEDRICH REINHOLD: (*hoogu sattudes*) Aga ta on ikka vahva

mees!... On sellepärast noores põlves ihunuhtlustki pidanud taluma...(*vaikus*) Ta oskab käsitseda nii aadriauda kui ka kupusarve, teab lugusid meie rahva minevikust. Tema jutud on nii tõsised kui ka naljakad, neid on lausa lust kuulata...(*paus*) Tartusse tahan minna...

IGNATIUS: Ma arvan ka, et sa peaksid ikka edasi õppima. Ja kui muud abi ei ole, tuleb ka see Venemaa tee jalge alla võtta, et kooliraha teenida. (*mõtleb veidi*) Ma katsun su vanematele rääkida. Küllap nad ikka lubavad sul minna, muidugi, kui sa endale ikka tulusa koha leiad.

FRIEDRICH REINHOLD: Ma lähen Peterburi, koduõpetaja koht on juba mul kuulatud. Mul on algkooliõpetaja kutse ja saksa keel selge, see võimaldab seal töötada. Palgaks on pakutud 600 bankorubla aastas, millele lisandub ülalpidamine. (*naerab*) Mine tea, äkki ratsutab mõnel uulitsanurgal mulle seal vastu keiser Aleksander I isiklikult! Pealinna värk.

IGNATIUS: (*tõsinedes*) Nii et gümnaasiumieksamid õiendad eks-ternina siis, kui oled sealt (*rõhutades*) pealinnast tagasi jõudnud?

FRIEDRICH REINHOLD: Seda küll.

IGNATIUS: Egas siis muud midagi kui ole tubli ja astu oma sihi suunas.

FRIEDRICH REINHOLD: Olen teile väga tänulik abi eest. Teisiti ma ülikooli ei jõua... Ega ma siinses maanurgas oma hingele rahu ei leia. See on üks piin ja tume elu... Ma tänan teid, härra pastor, lahke abi eest. Nüüd ma lähen. Nägemiseni.

IGNATIUS: (*järele hүүdes*) Loodame kõige paremat ja õnnistust sulle...

V

(Tuba Ohulepal. Kasin mööbel. Friedrich Reinhold seisab hetke keset tuba. Siis läheb ta laua juurde ja võtab sealt paberi.)

FRIEDRICH REINHOLD: *(võtab laualt paberilehe ja loeb)*

"Kavatsus Venemaale minna ei meeldi mulle ega Teie emale sugugi. Minu nõu on meelsamini 500-rublalise teenistusega rahulduda kodumaal kui 1000 rubla palka saada võõrsil abitult üksi olles... Lugupidamisega Augusta von Rosen. 13. aprillil 1822. aastal."

Ja mis ta veel kirjutab? Proua Augusta soovib väikese eraalgkooli asutamist jõukamate vanemate lastele Tallinnas... *(laiutab käsi)* On see alles soovitus! *(endamisi, ägenedes)* Pean siis ikkagi Tallinnasse jääma, algkooliõpetajana edasi virelema, teadmata, mis minust tulevikus saab! Või siis mu kalli kadunud ristiema proua Vietinghoffi tütar soovib mul hoiduda Venemaale sõidust... Kas tema üldse teab, millised kavatsused mu hinges ristleavad? Vaevalt, muidu ta sellist, ma ütleksin – tobedat nõu ei annaks. *(paus)* Toapapat oleks siia vaja, tema ütleks, temal on tundlik hing sees ja elutarkus omast käest võtta...

(Ukse taga on kuulda kolistamist. Sisse astub JUHAN.)

JUHAN: Tahan sulle ütelda, et me kolime Ohulepalt ära. Olud on jäänud kitsaks. Läheme Viisu mõisasse, mis seal Paide lähedal. Saan seal mõisavalitseja koha.

FRIEDRICH REINHOLD: *(üllatunult)* Või nii. See on nagu uudis ja pole ka, mõisad on ju kõik ühesugused. Või ei ole? Ma olen viimasel ajal nii palju kodust eemal olnud ja kõiksugu probleemidega tegele-
lenud, et ei oska siia midagi lisada. *(paus)* Ka mul on uudiseid!

JUHAN: Mis need siis on?

FRIEDRICH REINHOLD: Tead, isa, olen otsustanud minna Venemaale aastaks või paariks koduõpetaja kohale, et raha teenida. Ma pole sulle ega emale sellest veel rääkinud. Aga äkki olete kursis proua Roseni pöördumisega minu poole...

JUHAN: Üht-teist me teame. Ka seda, et proua Augusta ei soovita sul Venemaale minna.

FRIEDRICH REINHOLD: Ta saatis mulle kirja, selles on kõik ära seletatud. Aga ma ei saa sellega nõustuda. Mu koolivend Tallinna kreiskoolist on juba mõnda aega Moskvas koduõpetaja, teenib korralikku palka. Miks siis mina pean siin sama hariduse juures virilat elu elama? *(Isa Juhan kõnnib mööda tuba, näib midagi endamisi mõtlevat.)* Mul on võimalus minna keisririigi pealinna Peterburi koduõpetajaks ühte rikkasse peresse.

JUHAN: Tuled aasta või paari pärast tagasi, mis siis tegema hakkad? *(paus)* Olen kuulnud, et sa tahtvat ülikooli minna tohtriks õppima... On sellel jutul ka põhja all? Või on see ainult Toapapa Jakobi vindise pea luuletis?

FRIEDRICH REINHOLD: Mis kasu on olnud sellest plaanist, kui pole majanduslikult võimalik Tartus õppida? Jah, ma tahan arstiks saada. Kuid enne pean raha minema teenima. Koduõpetaja koht on mulle õige amet, vähemasti praegu. Saksa keele toel mõtlen hakkama saada, ehkki ka vene keelt on vaja tunda.

JUHAN: Millal sa kavatsed siis ära sõita?

FRIEDRICH REINHOLD: Lahkun Eestist sügisepoole. Tahan suvel olla veel oma lapsepõlvemaal – Virumaal, värskendada vanu muljeid, aga võib-olla ka midagi üles tähendada, laule koguda... Ja kui juhtumisi peaks meie pere külastama proua Rosen, siis võiksid teda

lohutada, et tulen peatselt tagasi ja jätkan õppimist, siis juba vast oma tulevase elukutse tarvis...

JUHAN: Me kõik loodame, et sul läheb seal pealinnas hästi. Eriti ema on hakanud muretsema sinu pärast. Püüan teda nüüd trööstida. Pean kohe tööasjus ära minema. Loodame, et tuled enne ärasõitu veel kodust läbi. Nägemiseni. *(väljub)*

FRIEDRICH REINHOLD: *(jääb keset tuba seisma, näha on, et tema mõtted keerlevad isepäiselt)* Mis ma pean tegema? Kellel on õigus? *(paus, häält tugevdades)*. Lootus ja tahe viivad sihile. Aga tohtriks pean ma saama! Õpetatud tohtriks! *(Muusika, valjult ja kandvalt.)*

VI

*(Üürituba ühes Tartu linna majas. Toas on kaks meest: ühel pool lauda istub Friedrich Reinhold, tema vastas on koha sisse võtnud **Friedrich Robert Faehlmann**)*

FRIEDRICH REINHOLD: Nüüd, kui minu ülikooli immatrikuleerimisest on paar kuud juba möödas, tunnen end esimest korda väärrika kodanikuna, kuigi teie kõrval olen ma veel poisike... Aasta pärast on teil ju doktorikraadi kaitsmine.

FAEHLMANN: *(tõuseb laua tagant püsti)* Seda küll. Sellega lõpeb ka mu kümneaastane studium siinses ülikoolis. Kuid erinevalt teist ei tunne ma end just väärrika kodanikuna, kuna õppimise aeg on minusse sisendanud igasuguseid ahvatlusi, mis arstikutse võivad ohtugi seada. *(paus)* Mõtlen siinkohal möödunud aastal hoo sisse saanud eesti keele alaseid õppekavatsusi. Otto Willem Masingu õhutused on nii tähelepanuväärsed, et ma ei saa sellest tööst kõrvale jääda. Ma ei tea, mis saab minu juba paar aastat kestnud arstipraksisest siin

Tartus. Tõenäoliselt seisab mul ületuleval aastal ees ka väitekirja kirjutamine ja kaitsmine. Ainus asi, mis mu arstitöö on teinud, on aidanud mind võlgadest vabaneda ja väikesel määral oma koduseidki aidata. Pean ka tunnistama, et ega mu terviski just raudne ole, kopsudega võib probleeme tulla, seda ma kardan... *(paus)* Millised on teie plaanid siin Tartus?

FRIEDRICH REINHOLD: *(tõuseb laua tagant, kõnnib edasi-tagasi mõttes ringi)* Mina kui suures osas iseõppija ja isemajandaja ägan ikka ras-kuste all. Olin üle aasta Peterburis koduõpetajaks, jõudsin just enne suurt mässu seal Senati platsil kodumaile. Aga teenistusest saadud tuluga ma kaua ei jaks elada, pean leidma endale toetajaid. *(paus)* Aga mis jääb meil muud üle, kui süüvida oma rahva vaimuvarasse. Ehkki see vaimuvara on väike ja laialipillatud, on see meie, hariduse lähteil üles kasvavate meeste ülim kohus – kogu see rikkus kokku koguda ja lisada omapoolne panus. *(paus)* Mis teie sellest arvate?

FAEHLMANN: Selles suunas olen minagi mõnda asja püüdnud ära toimetada. Olen lugenud saksa klassikalist kirjandust, eriti Schillerit ja Goethet, saanud sealt valgustuslikke ideid. Kuid mulle pole võõras olnud ka Schellingi naturaalfilosoofia... Küsimus on selles, kuidas seda kõike meie oludesse kanda?

FRIEDRICH REINHOLD: Tartu ülikoolis õpib praegu umbes 400 üliõpilast, neist 100 on arstiteaduskonnas. Mis te arvate, kui suur osa nendest pühendab oma tuleviku Eesti rahva huvide toetamisele?

FAEHLMANN: Arvan, et see osa ei saa suur olla. Nikolai I troonileasumisega on õhustik jahenenud. *(kõnnib edasi-tagasi, jutt muutub elavamaks)* Kes me ka ei oleks ja mida me ka ei tudeeriks, oma rahva

harimist peame igal sammul toetama! Ka arst saab olla keelemees, loodusloolane või isegi arhitekt. Haridus avab inimesel silmad, ei miski muu. (*paus*) Rosenplänter kirjutab oma ajakirjas:, et eest-lane, niipea kui ta saksaks tõuseb, oma eesti päritolu nii väga häbe-nema hakkab. Millest see tuleb? Millest? Arvan, et eestlane tunneb ennast oma harimatu keele tõttu vaevalise ja viletsana. Et sellest seisust pääseda, oleks tarvis eesti keele harimist ja arendamist igas õppeaines.

FRIEDRICH REINHOLD: Kui palju on meil ülikoolis talupoja-seisusest noori mehi? Keegi on välja uurinud, et viimase kahekümne viie aastaga oli neid kolme balti kubermangu peale kokku kakskümmend neli! Te kujutage vaid ette – kakskümmend neli! (*Tõstab sõrme taeva poole.*) Ja ega meiegi mujalt ole kui orjarahva rüpest. Mina, kingsepa ja aidamehe poeg, viimase seisuse tõttu veel Aida-Vidriks kutsutu, olen siin arstiteaduskonnas ka ju kui suur erand. Aga me ei tohi peatuma jääda poolel teel. Me peame suutma vedada oma koormat lõpuni, kui rusuv ja libe see tee ka ei oleks.

FAEHLMANN: Mul on heameel kuulda teie suust ausa eesti mehe teotahtelisi kavatsusi. Mu mõtteis mõlgub nii mõnigi kaugeleulatuv idee, mille väljaütlemisega ma ei kiirusta. Kuid kuulates teie seisukohti ja meenutades meie mulluseid kokkusaamisi, tahan öelda, et tulevik on meie päralt! See kõlab ehk küll väga pateetiliselt, kuid üksikasjad ei pruugi selguda praegu siin, selles toas. Seeme ei tärka mullast mitte ühe päevaga, nõnda on ka meie mõtetega.

(Friedrich Reinhold ja Faehlmann suruvad teineteisel kätt ja lahkuvad. Muusika.)

VII

(Tuba Friedrich Reinholdi elukorteris. Peremees istub laua taga ja tuhnib mingites paberites.)

FRIEDRICH REINHOLD: (*erutatult*) Siin ta ongi see kadunud kiri! Proua Rosen ei taha kuidagi rahule jääda, ikka olen tal hammaste vahel. (*Võtab paberilehe ja loeb valjusti.*)

"Nagu ma Teie isalt kuulen, olete Teie otsustanud minna teise elukutse taotlemisele, mis minu arvates on ühendatud paljude raskustega. Kas Teie neid raskusi olete küllaldaselt kaalutlenud? Ülikoolis õppimiseks on tarvis väga suuri eelteadmisi, mis Teil puuduvad..." Vaat kus lops, (*irooniliselt*) või suuri eelteadmisi on vaja! Proua Auguste teab, mida kirjutada. (*jätkab kirja lugemist*) "...Siis peab ka kukkur hästi täidetud olema. Alla 800 paberrubla ei või Teie ühtegi aastat elada Tartus. Kust peab see raha tulema? Et Teie vaestel vanematel pole midagi, see on Teil teada, ja ka muidu ei tea ma ühtki allikat, kust ülikooliõpinguiks vajaline suur summa võiks voolata. Kaalutlege seda kõike hästi, enne kui Teie astute sammu, mille kurvad tagajärjed Teile võivad tuua muret ja piina... Kirjutage mulle ometi üksikasjalikult, kust Teie olete tulnud ülikooli astumise mõttele?" (*Paus, mille kestel Fr.R. viskab äsjaloetud kirja suure kaarega lauale. Tõsinedes, otsustavalt.*):

Näete nüüd, kuidas ühele eesti soost ja talupoja tõust mehele tehakse selgeks, kus asub su õige koht! Ei, mitte kunagi ei hakka ma selle pilli järgi tantsima. Minu, ütlesin meie paljude tee on teine, ausam ja tagajärjekam. Me oleme vaesed, me kannatame hingekurnavat mõnitamist, aga me ei peatu. Mitte kunagi! (*FR.R. astub raamaturiuli juurde. Võtab sealt raamatu ja hakkab seda lehitsema. Muusikahelid lõpetavad stseeni.*)

EPILOOG

(Friedrich Reinhold istub laua taga, mõtlik pilk suunatud kaugusse. Helikandjalt kostuvad saali luuleread, taustaks vaikne, meeleolukas muusika.)

Vaadeldes rõõmurünkalta

Päikese palge peale,

Mõtlin muistseid mälestusi,

Vanal ajal sündind asju.

Jookske jõudsamalt, jõedki,

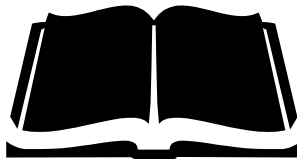
Tulge, künkad, tunnistama,

Metsad, märku andemaie,

Salud, sala sõnaldama!

(Muusika hetkeks tugevneb ja siis vaibub. Etendus lõpeb vaikuses.)

LÖPP

Lauluisa pidas sünnipäeva

Inna Grünfeldt

(lühendatult *Virumaa Teatajast* nr 250 27.12.2003)

Kadrinlased lõpetasid tegudetiheda Kreutzwaldiaasta Lauluisa 200. sünnipäeval maailmaesietendatud näitemänguga noorest Kreutzwaldist ja kolmekeelse “Kalevipojaga”.

Eile Kadrina valla raamatukogus vaatajate ette astunud algupärandi “Aida Vidri vaadandus” autor Enn Mälgand ütles, et näitemäng Friedrich Reinhold Kreutzwaldi noormehepõlvest valmis mõne päevaga. “See sündis täiesti äraseletamatult,” tähendas Mälgand. Mõjutajate rolli mängisid õhtuti lehitsetud kirjanduslugu ja Gustav Suitsu raamat Kreutzwaldi noorusest. “Kreutzwaldi noorusaeg, mis otsustas tema saatuse, on seni jäänud suuresti avamata, “ arvas Lauluisa ellu ja loomingusse süüvinud Mälgand. “Olen Kreutzwaldi pool elu tasapisi lugenud. Ei tea, miks. On tõmmet.”

Vaadanduses, mis koosneb Aida-Vidri elus olulistest jutuajamistest, saab sõna seitse meest. Ainus naistegelane jäi mustandisse. “See on nagu laevas – riskantsetel momentidel pole hea, kui naised on juures,” tähendas autor. Vaadanduse aitas kirjatähest elavaks Kadrina Rahvamaja näitering Harald Rahupõllu käe all. Anne Peäske sobitas juurde Veljo Tormise muusika. Peasatäitja Roland Rand tunnistas, et Friedrich Reinhold Kreutzwaldi kui noore mõtiskleja roll oli temale kui tootsilikule tüübile pisut keeruline. “Saime hakkama,” arvas Rand.

Noor Friedrich Reinhold Kreutzwald (Roland Rand) leiab oma püüdlustele taas vastuseisu. Ent kogeb ka julgustamist. (Foto Tairo Lutter, *Virumaa Teataja* nr 250, 27.12.2003)

Neeruti Seltsi toimetised, A-532 Kadrina, 2004
Toimetanud Tiiu Uusküla

Ostes käesoleva trükise, toetate Neeruti ja selle lähikonna loodushoidu, kultuuriloo jäädvustamist ja Neeruti Seltsi, kes selle eesmärgi nimel ellu on kutsunud.

**Osatäitjad esietendusel Kadrina valla raamatukogus
26. detsembril 2003:**

Aida-Vidri ehk **Friedrich Reinhold** ehk **Vidri** –

Roland Rand

Isa Juhan – kingsepp, aidamees, mõisavalitseja –

Ülo Ojamägi

Kotlep Jankovits – teenija Kaarli mõisas –

Harald Rahupõld

Friedrich Genge – vennastekoguduse vanem –

Aivar Rist

Fabian Andressohn – õpingukaaslane Tallinna kreiskoolist –

Aivar Rist

Friedrich Ignatius – Hageri kirikuõpetaja –

Virgo Mölder

Friedrich Robert Faehlmann – ülikoolikaaslane, arst ja keeleteadlane –

Virgo Mölder

Lavastaja – Harald Rahupõld